

Bedrijfsovername
lastig met hoge grondprijzen

De bodem is de basis

Machtige hoorns, een doordringende blik. De dekbok op geitenboerderij Hansketien leeft zich uit op de oude autoband in zijn hok. Want hij komt van elders, en is gewend uit de hand de geiten te dekken. Dat was niet de gewoonte op Hansketien, waar de bok tijdelijk onderdeel uitmaakt van de kudde en waar de geiten niet keurig stil blijven staan. **Bedrijfsovername: even wennen voor boer en bok.** Tekst | Monique Hospers-Brands en Maria van Boxtel Foto's | Hansketien en Dick Boschloo

< Peter Govers geeft opvolger Liesbeth Brands-Hospers nog wat aanwijzingen

In het prachtige Drentse landschap grazen 160 geiten als een witte wolk op het groene gras. De nieuwe bok op Hansketien moest vast ook wennen aan de pittige dames. Nieuwe boerin Liesbeth Brands vertelt: “onze geiten hebben horens. We zien dat horens belangrijk zijn voor de onderlinge verhoudingen in de kudde. De rangorde is duidelijk, daar hoeven onze dieren niet meer om te vechten. Volgens de slager hebben onze geiten - met horens - minder blauwe plekken dan geiten uit een onthoornde kudde.” De verhoudingen in de kudde leren de dieren al jong. “Onze geiten lammeren af in de kudde en de lammeren blijven drie dagen bij de moeder. De sociale verhoudingen in de kudde zijn dan al bekend.” Daarna volgt opfok in groepshuisvesting. “In de zomer gaan de geitenlammeren de wei in. De bokken blijven aan huis, met een weide-uitloop, en worden op ons eigen bedrijf afgemest.” Een lam krijgen is zwaar voor een geit, dus dat wisselt Hansketien af. “Om het jaar worden de geiten gedekt, ieder jaar ongeveer de helft van de kudde. De dieren geven dan twee jaar melk. Daardoor kunnen wij ook in de periode van droogstand blijven melken en kaas maken.”

Geitenhouders Peter Govers en Ina Eleveld bouwden hun bedrijf Hansketien de afgelopen 30 jaar zorgvuldig op. Een eigen kaasmakerij van fetakaas onder de naam GRIE

en verkoop van heerlijk mals vlees van Chevonsbokjes vormden de economische basis. Kwalitatief hoogstaande producten die goed in de markt liggen. Afgelopen voorjaar waren Peter en Ina bijna genoodzaakt Hansketien te verkopen aan de reguliere landbouw. Want eerdere pogingen om het bedrijf biologisch-dynamisch over te dragen mislukten vanwege allerlei omstandigheden. Gelukkig vonden ze in Liesbeth en Monique Brands-Hospers en Martijn Stam een drietal opvolgers met dezelfde idealen. Ina is opgelucht: “Wij wilden, dat de bedrijfsvoering op z'n minst biologisch zou zijn. Nu kunnen we overdragen aan mensen uit het biologisch-dynamische circuit. Dat scheelt een hoop. Je spreekt als het ware dezelfde taal.”

Overname financieren

De drie overnemers, Liesbeth en Monique Brands-Hospers en Martijn Stam, zagen de kracht en de kwaliteit van Hansketien. Monique: “Maar door de torenhoge grondprijzen leek aanvankelijk een overname niet haalbaar. Boeren worden bijna gedwongen tot intensivering en schaalvergroting. Daardoor wordt duurzame, grondgebonden en biologisch-dynamische landbouw erg moeilijk, zeker als een bedrijf overgenomen moet worden.” Met doorzettingsvermogen en ondernemerschap is het gelukt de overname te financieren. De nieuwe boeren brachten zelf 10% eigen vermogen mee, waar minimaal 30% gewenst is om met de bank in gesprek te kunnen gaan. “Daarom

was er creativiteit nodig. Ons eigen vermogen konden we verhogen door een eerste crowdfunding onder consumenten. We kregen ook geld van mensen die de producten van Hansketien al jaren kopen, echt geld met een warm hart voor de boerderij.” Ook Stichting Sleipnir investeerde mee, en de oude eigenaren Peter en Ina door een deel uitgestelde betaling te accepteren. Daarnaast financierde groothandel UDEA een deel van de grond. “Vijf hectare grond

Peter Govers en Ina Eleveld

heeft groothandel UDEA voor ons voorgefinancierd, zij wilden onze kaas in hun Ekoplaza winkels niet graag verliezen. Met een crowdfunding door klanten van alle natuurvoedingswinkel gaan we die grond weer terugkopen. Deze actie gaat in de eer-

ste maanden van 2019 van start, met een aftrap op de Bio-beurs. Daar kan iedereen straks aan meedoen.” Als de grond weer bij Hansketien is getrokken, heeft Hansketien voldoende eigen vermogen voor een banklening. “Het Nationaal Groenfonds zorgde voor de klap op de vuurpijl door de overbrugging te financieren.”

Overdracht voorbereiden

Peter en Ina vonden in de overdracht het geheel belangrijk. “Je moet naast de land-

voor onze nieuwe plannen.” Peter en Ina concludeerden al vlot dat voor een opvolger lastig zou worden om het hele bedrijf in één keer over te nemen. “Dat idee hebben we ook direct laten varen en we zijn verder gegaan met een minimum variant voor de boerderij: de grond direct aangrenzend aan de boerderij is ter overname en de rest (ongeveer de andere helft) hoeft niet overgekocht te worden, maar blijft voorlopig ons eigendom en is desgewenst beschikbaar ten behoeve van Hansketien. “Bij de bereke-

onze nieuwe woning naast het bedrijf zelf bouwen en nu een voorlopige woning hebben. Zelf bouwen gaan niet zo snel zodat we niet direct het geld op de bank hoefden te hebben staan. Daardoor konden we een uitgestelde betaling van drie jaar voor een gedeelte van de grond aanbieden.” Peter en Ina wilden ook schuldenvrij vertrekken van Hansketien en een nieuw huis kunnen bouwen. “We hebben hard gewerkt en gaan niet ergens in een huurhuisje verpieteren. We hebben dus een taxatie laten uitvoeren

bouw ook de cijfers goed doorgronden.” Ina ging zelf aan het rekenen. “Ik maakte een prognose voor Hansketien: als het doorgaat, wat verdien je dan? En wat is dan de aflossingscapaciteit? Met de aflossingscapaciteit kun je dan uitrekenen wat de opvolger maximaal kan financieren. Daarnaast hebben we berekend: wat hebben wij zelf nodig? Zowel om de leningen die wij nog hadden voor het bedrijf af te lossen, als ook

ningen ontdekten we ook een discrepantie tussen wat je kan aflossen en wat de bank aan dekking wil. Banken stellen nu extreem hoge eisen aan het onderpand, tot wel 50% eigen vermogen. Niet kijkend naar de stabiliteit van het bedrijf. Daar heb ik me in vergist. We concludeerden dus dat we moesten overdragen in stapjes. Een bijkomend voordeel was dat wij niet direct een andere woning hoefden te gaan kopen, maar

naar de waarde van onze grond en gebouwen. Deze taxatie moest voor zowel koper als verkoper de juiste waarde aangeven. We zijn niet gaan onderhandelen over die prijs.” Eerdere overnamepogingen liepen stuk. “Soms door onvoldoende vermogen. Of toch moeite met volop erin stappen.” Ina bood elke kandidaat uitgebreid inzicht in de cijfers. “Ik denk dat dat moet bij een overname. Het is natuurlijk een beetje raar

als jij een prognose maakt voor een ander, maar ik denk toch dat diegene die overdraagt dat moet doen. De ander kan dan naar eigen inzicht zelf de prognose naar eigen bedrijfsontwikkelingen gaan aanpassen. Ik heb geprobeerd anderen te laten zien aan welke knoppen je kan draaien. Bijvoorbeeld: meer geiten is meer melk, maar ook meer voerkosten en ziektekosten. Zo kan je als overnemer je eigen bedrijfsplan maken." Peter en Ina spraken de afgelopen jaren met meerdere kandidaten voor opvol-

Croudfunding: koop een vierkante meter grond voor Hansketien in de natuurvoedingswinkel

ging. "Ook veel oud-leerlingen van de Warmonderhof. Die willen graag werken, maar hebben soms onvoldoende financiële en juridische kennis. Dat is jammer want juist vanuit de Warmonderhof zou je verwachten dat daar de boeren van toekomst worden klaargestoomd." Hansketien is niet de enige die tegen de grondproblematiek aanloopt, en het idee van vrije grond staat Ina wel aan. "Ik ben wel voor een gezamenlijke pot

om grond te financieren. De boer betaalt dan een normale pacht of rente, er moet volgens mij een ondernemersprikkel in zitten om scherp op je cijfers te blijven. Maar de boer betaalt geen aflossing voor die grond. En van de pachtinkomsten en schenkingen kan je dan nieuwe grond kopen. Zo groeit de grondpot." Waar Ina moeite mee heeft, is lenen voor nieuwe grondaankopen op basis van vrijgemaakte grond. "Bestaan de vrije grond in onderpand voor nieuwe grond, dat kan niet. Als daar iets misgaat, gaat het goed mis. Dan ga je voorbij aan de risico's voor de bestaande pachters."

Eigen voer

Hansketien is door Peter en Ina opgebouwd met veel zorg voor de integriteit van de geit, bodem en landschap. Zo ontwikkelden ze een antwoord op het vraagstuk van de mannelijke dieren. Bokjes geven geen melk en zijn daarom niet waardevol. "Door de bokjes, die op het bedrijf worden geboren, af te mesten ontstaat er toch een waarde. Als ze 7 tot 9 maanden oud zijn, zit er voldoende vlees aan en brengen we ze als Chevon naar de regionale, ambachtelijke slager. Het vlees wordt door slaggers en top-koks hoog gewaardeerd: het is mals, zacht en karaktervol van smaak." De drie overnemers Liesbeth, Monique en Martijn zijn sinds de zomer op de boerderij aan het werk. Liesbeth: "Peter en Ina staan ons daarbij met raad en daad bij." Martijn kijkt tevreden om zich heen en vult aan: "De melkgeiten hebben de overdracht zeer soe-

pel gedaan. Door de droogte was de zomer landbouwkundig lastig. De geiten hebben met de extreme warmte veel op stal gestaan. En het voer dat we al voor de winter hadden gemaaid, moest vervroegd gevoerd worden. De grasgroei stond stil. Het benodigde wintervoer is nog niet binnen, dat moeten we nu aankopen." In minder droge jaren grazen de geiten zelf, op de gevarieerde, kruidenrijke graslanden. "We kiezen bewust voor rassen van grassen en kruiden die een stabiele, wat trager verterende biomassa vormen. Daardoor wordt het risico op Clostridium beperkt, een bacterie die een heftige darminfectie bij de geiten kan veroorzaken. En je ziet die bacterie vooral bij een overmaat aan snel verterend, stikstofrijk voer optreden." Respect voor de samenhang komt overal terug. "Onze geiten komen niet vaker dan eens per twaalf weken terug op hetzelfde perceel. Daardoor is het nog nooit nodig geweest om de geiten te ontwormen, dat is echt uniek. Bij stofwisselingsproblemen voeren we ze bij met loof van bijvoorbeeld eik en wilg. Onze bedrijfs-eigen 'apotheek' vullen we zo nodig aan met homeopathische middelen." In Drenthe wordt van oudsher eigen krachtvoer in de vorm van granen geteeld. Liesbeth: "Dat gaan wij ook weer doen. Onze zandgrond neigt van nature tot een zekere mate van verstarring. Dat zie je terug in het grasland, dat in de loop der jaren steeds eenzijdiger wordt. Voor de verlevendiging van de bodem is het heel goed om het grasland van tijd tot tijd te scheuren en er een jaar gra-

nen of zonnebloemen te telen. Dat brengt beweging en vernieuwing in de grond. Daarna kan het land opnieuw met een gevarieerd gras – kruidenmengsel ingezaaid worden.” Hansketien is een van de weinige bedrijven die zonnebloemen telen als voer. “We kuilen ze in. Dat geeft in de winter een goede aanvulling op het rantsoen, waardoor de vet-eiwitverhoudingen in de melk goed blijven voor de kaasproductie.”

Toekomstplannen

De overdracht verliep uiteindelijk heel vlot. Ina herinnert zich: “Martijn is hier in mei komen wonen, in juni kwam de rest. We werkten samen en werkten iedereen maximaal in. Op 1 juli zijn wij weggegaan. Uiteraard beantwoorden we alle vragen.” Bewust op een afstandje: “je moet niet teveel op elkaars lip zitten. We hebben heel snel laten zien hoe wij het doen en hoe je het zou kunnen verbeteren. En nu proberen we ruimte te laten.” Ina zelf heeft er weinig moeite mee, Peter vindt het lastiger. Toch zijn zowel Peter als Ina blij. “Met deze mensen hebben we wel een lot uit de loterij qua levensvisie. Dat het biologisch-dynamisch gebleven is, hadden we nooit durven hopen. En ze zijn niet voor één gat te vangen. Ze bewegen hemel en aarde voor de financiering en komen dan uit bij de winkels en klanten. Dan denk ik: zo moet het ook!” Sommige dingen zijn nog wel dichtbij. “Wij bouwen een stroleemhuis, vlakbij. De lammeren groeien nog op vlakbij ons nieuwe huis, in het speelbos. Dus die verzorgen wij nog. In ruil passen de

Martijn Stam, Liesbeth Brands-Hospers en Monique Hospers-Brands en hun kinderen Auke en Stijn

nieuwe boeren op onze honden en katten als wij op vakantie gaan.” Het nieuwe huis geeft Peter en Ina ook een uitdaging. “Dat is nodig, want als ik stilzit is er iets aan de hand. We bouwen het huis voor 80% zelf,

en bouwen er daarna nog een gastenverblijf bij. Een andere drukte dan je bedrijf is goed.” Liesbeth, Monique en Martijn hebben vele plannen voor de toekomst. “Peter en Ina hebben een sterk bedrijf met een uniek

eigen product neergezet, passend in het Drentse landschap. Voor ons is het een geschenk om dit verder te mogen verzorgen,” weet het drietal dankbaar. “We gaan licht groeien naar zo’n 200 melkgevende geiten

met bijbehorend jongvee en afmesten van de Chevons. Op dit bedrijf passen robuuste, stevige dieren. Dat is dan ook ons fokdoel, dat we willen bereiken door eigentijdse, bedrijfseigen fokkerij. De faunaranden blijven. We gaan ze inzaaien met meer bloemrijke gewassen, zodat ook de bijen een plek gaan krijgen. De eerste bijen zijn al aangekomen!” Het vormgeven van de verbinding van de mens met gezonde voeding is ook nog een wens, evenals het verduurzamen van de energie en waterstromen. “Zonnecollectoren op het staldak en een helofytenfilter voor het afvalwater. Dan kan het water terugstromen in het natuurlijke waterbassin. Daarin zwemmen de amfibieën en daaruit drinkt de zilverreiger. Maar dat wordt ook drinkwater voor de geiten.” En nog een geheimpje: er komt een nieuw product aan.

Crowdfunding in de natuurvoedingswinkel

De biologische winkels hebben een unieke crowdfundingactie opgezet: koop een m2 biologische grond vrij voor nu en komende generaties. Zo werken we samen aan een stelsel waarin boeren, winkels en burgers niet tegenover elkaar staan en proberen zoveel mogelijk winst te maken of zo min mogelijk te betalen. Maar een evenwichtig stelsel waarin iedereen elkaar een eerlijke boterham én de lekkerste biologische producten gunt. Wil je meer weten of (meer) geven? Kijk op grondvrijkopen.nl 🐾

www.hansketien.nl

Bedrijfsgegevens

Overlaters: Peter Govers en Ina Eleveld

Overnemers: Martijn Stam, Liesbeth Brands-Hospers en Monique Hospers-Brands en hun kinderen Auke en Stijn

Areaal: 11,4 hectare plus 13 hectare in pacht voor grasland en teelt van zonnebloemen (2 hectare)

Grond: lichte zandgrond met 5,5% organische stof

Geiten: 160 melkgeiten plus 65 stuks jongvee en 3 dekbokken

Landschap en natuur: Hansketien heeft op 15% van het land faunaranden met vogelakkers, gebruikt stro van biologisch beheerde natuurterreinen en heeft een kleine bijenstal

Afzet: Hansketien maakt zelf geitenkaas, die onder de naam GRIE wordt verkocht in natuurvoedingswinkels in Nederland en Duitsland en in de eigen winkel. Daarnaast mestte Hansketien in 2018 60 Chevons af. Het Chevonsvlees gaat naar de groothandel, diverse biologische slagers, de horeca en de eigen winkel.